

Södertörns högskola | Institutionen för genus, kultur och historia
Kandidatuppsats 15 hp | Religionsvetenskap | höstterminen 2010

Jag önskar de hade en varningstext – du kommer att börja grubbla!

Om religionsvetenskapsstudenters reflektioner
kring sig egen livsåskådning.

Av: Ida Eklöf
Handledare: Willy Pfändtner

Abstract

This case study attempts to examine how students of *Religionswissenschaft* at Södertörns University reflect about their philosophy of life and if their studies have some impact on their tendency to reflect. Also what aspects the students tend to reflect over will be investigated. In this study the term “philosophy of life” includes humans thought and conceptions of the world and their outlook on mankind. To answer these question an interview study with 6 students took place, and the transcriptions produced 5 categories; “The philosophy of life, to believe or not believe”, “Development of concepts”, “Outlook on mankind”, “The founding of meaning” and “Understanding and progress”. The outcome of the study is that all students tend to reflect upon their philosophy of life, and those aspects with most meaning for the students were about their outlook on mankind and the question about if they believed that God exist or not. Two students also tend to create new conceptions about what was meaningful for them, and four students tend to evolve their ideas and understanding of certain concepts as “religion” and “God”. It seems that study of *Religionswissenschaft* could have an impact on the students tendency to reflect on their philosophy of life.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	1
1.1	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	1
1.2	DISPOSITION	1
2	METOD OCH MATERIAL	2
2.1	METOD	2
2.2	TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	3
2.3	URVAL	4
2.4	FORSKNINGSETISKA ÖVERVÄGANDEN	4
2.5	FORSKARENS ROLL	5
3	TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	5
3.1	BEGREPPSUTVECKLING	5
3.2	EXISTENTIELL MENING	6
4	BAKGRUND	8
4.1	RELIGIONSVETENSKAP PÅ SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA	8
4.2	LIVSÅSKÅDNINGSBEGREPPET	9
4.3	TIDIGARE FORSKNING	10
5	UNDERSÖKNING OCH ANALYS	11
5.1	UNDERSÖKNING AV LIVSÅSKÅDNING, ATT TRO ELLER ATT INTE TRO.	11
5.2	BEGREPPSUTVECKLING	13
5.3	MÄNNISKOSYN	15
5.4	MENINGSSKAPANDE	16
5.5	FÖRSTÅELSE OCH UTVECKLING	20
6	RESULTAT OCH DISKUSSION	22
6.1	SAMMANFATTNING	22
6.2	RESULTATDISKUSSION	23
6.3	AVSLUTNING	26
7	KÄLL- OCH LITTERATURHÄNVISNING	28
7.1	KÄLLOR	28
7.2	ELEKTRONISKA KÄLLOR	28
7.3	LITTERATUR	28

1 Inledning

Religionsvetenskapen är ett ämne som med sitt mångvetenskapliga perspektiv gjort ett stort intryck på mig. Genom att jag själv i och med studierna börjat reflektera över min egen tradition och livsåskådning så har intresset för att söka om detta gäller för andra individer uppkommit. Upplever andra studenter liknande saker som jag, att de börjar fundera på om de tror på Gud, vad Gud kan vara och vad meningen kan vara med allting? Och har deras, liksom min egen, inställning till religiösa människor förändrats något av de människor och olika perspektiv de möter i utbildningen? Som studerande av ämnet så upplever jag att existentiella frågor är svåra att undvika för individen, framförallt när vi i undervisningen presenteras med vad andra finner meningsfullt och prövar olika perspektiv att närma oss olika fenomen. Min förförståelse som forskare präglas av att jag själv upplever att studierna förändrat mina egna perspektiv och börjat fundera mer över min egen livsåskådning, det är även min teoretiska utgångspunkt att individen inte kan undvika att påverkas av andra människor.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att genom intervjuer göra en fallstudie av religionsvetenskapsstudenters livsåskådning och undersöka om den religionsvetenskapliga utbildningen på Södertörns Högskola påverkar denna på något vis. Jag kommer i bakgrunden närmare redogöra vad jag inkluderar i livsåskådningsbegreppet. De frågor jag kommer ställa till informanterna handlar om deras livsåskådning och hur de reflekterar kring denna, vilka aspekter som studenterna väljer att sammanlänka med sin livsåskådning är också högst intressant att undersöka. De två frågor jag kommer att söka svar på i denna uppsats är:

1. Vilka aspekter av sin livsåskådning reflekterar religionsvetenskapsstudenterna kring?
2. Finns det tendenser till att studenterna har börjat reflektera över sin livsåskådning genom studierna, och hur visar sig detta i så fall?

1.2 Disposition

I mitt första kapitel så presenterar jag mitt ämne i inledningen för att sen redogöra för mina frågeställningar som jag skall söka svar på i uppsatsen. I kapitel 2 redogör jag för mitt metodval för att skapa mitt empiriska material, som består av semistrukturerade intervjuer med religionsvetenskapsstudenter. Där tar jag även upp problematiken med informanternas anonymitet, mitt urval och min roll som forskare. I kapitel 3 så presenteras de teoretiska

utgångspunkterna och de två doktorsavhandlingar som jag hämtat inspiration ifrån, en i pedagogik och en i filosofi. I kapitel 4 presenteras bakgrundsmaterial om hur religionsvetenskapen undervisas på Södertörns Högskola och hur livsåskådningsbegreppet används i uppsatsen, och diskuterar även hur detta begrepp har problematiserats, samt den tidigare forskning som har relevans för uppsatsen. I kapitel 5 presenterar jag min empiri och analysen av denna. Utifrån empirin har jag skapat kategorierna ”Livsåskådning, att tro eller att inte tro”, ”Begrepssutveckling”, ”Människosyn”, ”Meningsskapande” och ”Förståelse och utveckling”. I ”livsåskådning, att tro eller att inte tro” kommer jag korfattat redogöra för informanternas livsåskådning, för att i senare kategorier redogöra närmare vilka faktorer de talar om samt pröva min teoretiska utgångspunkt på materialet. I kapitel 6 så sammanfattar jag först mitt material för att sen gå över i en resultatdiskussion där jag besvarar frågeställningarna från kapitel 1 och diskuterar vad jag har kommit fram till. I avslutningen tar jag upp trådar till vidare forskning och diskuterar problem som uppstått under arbetets gång.

2 Metod och material

Studien fokuserar på religionsvetenskapsstudenternas egna beskrivningar av vad de kallar sin livsåskådning, samt deras erfarenheter och reflektioner kring denna. Studiens empiriska material är utskrifterna av intervjuerna jag genomfört. Detta är en fallstudie som undersöker endast hur det förhåller sig hos religionsvetenskapsstudenter på Södertörns Högskola. Eftersom mina egna studier som bidragit till min reflektion bedrivits vid Södertörns Högskola så kommer jag undersöka just detta lärosäte.

2.1 Metod

Detta är en fallstudie av religionsvetenskapsstudenterna på SH, och jag har valt att enskilt bara studera dessa studenter för att se om det finns några mönster just på Södertörns Högskola. Genom fallstudien kan jag söka de processer och sociala relationer som eventuellt kan orsaka en förändring hos studenterna, vilket Martyn Denscombe i *”Forskningshandboken”* utpekar som några av fördelarna med fallstudier. Fallstudien som metod möjliggör att undersöka förhållande hos endast en enhet, och därmed ägna all kapacitet på att fördjupa mig i denna, vilket tillåter mig att söka efter något speciellt i miljön på

Södertörns Högskola.¹ Denscombe menar även att fallstudien är lämplig när forskaren strävar efter att pröva och skapa teorier, och jag strävar efter att utifrån min empiri forma en teori om huruvida religionsvetenskapen kan påverka studentens livsåskådning eftersom det finns väldigt litet sådan, vilket jag tar upp i ”Tidigare forskning”. Den främsta nackdelen med fallstudien som metod är att det kan vara svårt att generalisera utifrån dess resultat, eftersom det rör sig om en liten enhet och ett fåtal personer som undersöks i studien, vilket även gäller min studie.²

Intervjuerna är semistrukturerade, och jag har där utgått från lista med ämnen och frågor, men håller svaren öppna och ger informanten utrymme att utveckla sina synpunkter. Gränsen mellan semistrukturerade och ostrukturerade intervjuer är dock flytande enligt Denscombe, och även mina egna intervjuer har delar av både semistrukturerade och ostrukturerade intervjuer, jag eftersträvar att informanterna själva finner orden för hur de beskriver sin livsåskådning och jag uppmuntrar dem att utveckla sina resonemang, vilket är mer likt en ostrukturerad intervjumetod än en semistrukturerad enligt Denscombe.³ Jag har valt bort strukturerade intervjuer eftersom de inte ger utrymme för följdfrågor och reflektioner, vilket är viktiga komponenter i mitt material. För att kunna fånga upp, dessa faktorer och nyanser så väljer jag att tillämpa enskilda intervjuer med informanterna.

2.2 Tillvägagångssätt

Intervjuerna ägde rum i lokaler på Södertörns Högskola och är mellan 22-36 minuter långa. Skillnaden i längden på intervjuerna beror på att jag som forskare avslutade intervjun först då jag kände att jag hade fått svar på mina frågor. Efter varje intervjutillfälle har jag utvärderat mina frågor och transkriberat intervjun, vilket inneburit att alla intervjuer inte sett likadana ut. Både för att jag funnit vilka frågor som varit mest relevanta för min forskning samt att min egen intervjuteknik har utvecklats under arbetets gång. Detta har inneburit att de tidigare intervjuerna hade en annan struktur än de senare.

¹ Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Studentlitteratur, Lund, 2000, s. 41-43

² Denscombe, 53

³ Denscombe, 135

2.3 Urval

Det empiriska materialet i denna studie är intervjuer av sex studenter som läser eller har läst religionsvetenskapliga ämnen på grundnivå vid Södertörns Högskola. Dessa ämnen är religionsvetenskap och religionsvetenskap med didaktisk inriktning. Jag har valt de studenter som läst minst 22,5 högskolepoäng i ämnet vid Södertörns Högskola, och som vid tillfället var studerande vid Södertörns Högskola. Däremot så har 3 av informanterna studerat vid andra lärosäten tidigare. Jag har varit och presenterat mig själv och min forskning för de som läst de kurserna, lagt upp information om min studie på kursernas sidor på internet samt satt upp lappar om undersökningen på Södertörns Högskolas bibliotek. Informanterna har läst 22,5-80 högskolepoäng religionsvetenskapliga ämnen, är studerande på Södertörns Högskola och är var mellan 19-33 år gamla när studien genomfördes. Dessa sex informanter har jag valt för att de läst tillräckligt många poäng religionsvetenskap samt att de var först till kvarn att anmäla sig som frivilliga. När jag redan genomfört intervjustudien så hörde fler potentiella informanter av sig, men på grund av närheten i tid till deadline för uppsatsen och tidsbrist valde jag att inte intervjua dessa.

2.4 Forskningsetiska överväganden

Anonymiteten är extra problematisk i denna studie av följande skäl; informanterna är studerande vid Södertörns Högskola och grupperna vid de olika religionsvetenskapliga kurserna är inte stora, utan det rör sig uppskattningsvis om 5-25 personer. Därför finns det en överhängande risk att lärare och kurskamrater till informanterna kan identifiera dem. Sannolikheten att informanterna vädrat de tankar de haft under intervjuerna i undervisningssituationer betraktar jag som högst sannolik. Därav kommer jag inte presentera enskilda informanters ålder, kön, hur många poäng de läst eller om de läste religionsvetenskap när studien genomfördes. Jag använder mig även av de könsneutrala pronomenen ”hen” ”hens” och ”henom”, och informanterna har tilldelats könsneutrala fingerade namn. Jag har valt att inte använda mig av direkta citat från intervjuerna, men har citerat begrepp och vissa fraser informanterna använt. Utifrån intervjuutskriften har jag formulerat referat på så vis att jag sovrat bort ord, pauser och andra uttryck som förekommer i talspråk och istället formulerat mer sammanhängande meningar. Anledningen till detta är både för att underlätta för läsaren och för att försvåra en identifiering av informanten utifrån deras talspråk.

2.5 Forskarens roll

Min förförståelse som forskare präglas av att jag själv upplever att studierna förändrat mina egna perspektiv och börjat fundera mer över min egen livsåskådning. Det är även min teoretiska utgångspunkt att individen inte kan undvika att påverkas av andra människor. Det finns både fördelar och nackdelar att jag som forskare har läst samma kurser som studenterna, känner till de personer de refererar till och är i ungefär samma ålder som dem. En fördel är att jag är väl införstådd i diskursen som råder på utbildningen, en nackdel är dock att jag kan missa ämnen informanterna tar upp. Jag har försökt att vara så sparsam som möjligt med information om studiens syfte för att undvika att informanterna kan få reda på min egen förförståelse och därmed medvetet eller omedvetet forma svaren efter vad de tror att jag söker efter.⁴

3 Teoretisk utgångspunkt

Min teoretiska utgångspunkt är att människan utvecklas i och med sitt lärande på flera plan. I samband med synen på livsåskådningen som en process och att individen kan revidera vad hen ser som meningsfullt respektive meningslöst. Det planet jag fokuserar på är hur studenterna reflekterat kring religion och sin egen livsåskådning och om de upplever eller visar på en förändring av sitt synsätt som resultat av studierna. Jag inspireras av Gunilla Petersson samt Lena Edlund i min teori, vilka jag här presenterar närmare.

3.1 Begreppsutveckling

Gunilla Petersson har i sin avhandling i pedagogik studerat kognitiv utveckling hos läkar- och sjuksköterskestuderande. Hon har undersökt hur studenters uppfattning av begreppet ”vetenskap” utvecklas i en akademisk utbildningskontext. Undersökningen har skett vid ett flertal tillfällen då studenterna fått beskriva vad de anser är vetenskap, och vid andra tillfället och framåt har de konfronterats med sitt tidigare svar och fått möjlighet att revidera det.⁵ Petersson framhåller i sitt resultat att studenters uppfattning om vetenskap inte ändrar sig i grunden, men att deras beskrivning av sin uppfattning utökas med nya begrepp eller termer vilket Petersson hävdar är en begreppsutvecklingsprocess. Den egna förförståelsen beskrivs som en avgörande del i kunskapsutvecklingen eftersom den sätter ramen för vad studenten tar

⁴ Denscombe, 138-139

⁵ Petersson, Gunilla, *Begreppsutveckling genom imitation, generell assimilation och differentiering: hur studenters uppfattningar förändras över tid i en akademisk utbildning*, Univ., Diss. Stockholm : Univ., 2002, Stockholm, 2002, s. 55-56

till sig av utbildningen. Däremot så tenderar studenter att imitera utbildningens diskurs om dess egen förförståelse är svävande eller ofullständig.⁶ Det har även framkommit i undersökningen att studenter som tidigare varit säkra på hur de definierat begreppet vetenskap blir osäkra på vad det egentligen är. Petersson ser detta som en normal process i en vuxens begreppsutveckling.⁷ Grundläggande för Peterssons forskning är hennes modell om begreppsutveckling, där utgångspunkten är att förståelsen för ett begrepp utvecklas från en sammansatt till en differentierad modell. Den mer sammansatta, primära, uppfattningen om begreppet vetenskap var hos studenterna associativ. Detta innebar att studenterna endast kunde associera begreppet till olika företeelser, men ej bilda något sammanhang mellan dessa eller utveckla vad de menade. Den differentierade uppfattningen innebär att studenten kan sätta in begreppet i ett kontext och även vara medveten om att begreppets betydelse varierar beroende på vilket kontext det används i. Här skiljer Petersson framförallt på ett vardagligt kontext och ett vetenskapligt kontext, där begreppet vetenskap kan definieras på olika vis.⁸

Peterssons teori om att den egna förförståelsen sätter ramarna för hur studenten tar till sig kunskapen är relevant för min egen forskning. En student som innan studierna har en säker bild av sin livsåskådning tenderar att bibehålla denna, medan en student som inte har någon egentlig uppfattning om sin egen livsåskådning får en större insikt och djupare vetskap om sin egen förhållning. De nya kunskaperna studenterna konfronteras med kan ändra deras förståelse av religionsfenomenet. Studenterna ändrar inte de grundläggande fundamenten i sin livsåskådning men studierna bidrar med nya frågor att fundera över och utvecklar en mer komplex modell av hur studenterna förstår sin egen och andras livsåskådning.⁹

3.2 Existentiell mening

Lena Edlund söker i sin avhandling ”Att fånga det flyktiga: om existentiell mening och objektivitet” i religionsfilosofi vägar att svara på frågan ”Kan man uppleva mening om allt är flyktigt?”¹⁰. Hon vill visa på att den existentiella meningen inte bara är en språklig företeelse, utan att objektiviteten är rimlig om den ses som en process mellan människor i ett samtal.¹¹

⁶ Petersson, 190-194

⁷ Petersson, 187-188

⁸ Petersson, 87

⁹ Petersson, 191-195

¹⁰ Edlund, Lena, *Att fånga det flyktiga: om existentiell mening och objektivitet*, Teologiska institutionen, Uppsala universitet, Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2008, Uppsala, 2008, s. 10

¹¹ Edlund, 167-169

Med begreppet existentiell mening inkluderar Edlund både vad individen finner meningsfullt och meningslöst i livet. Den existentiella meningen behöver inte heller vara någon helhetslösning i form av till exempel ett färdig paket med färdiga svar, vilket kan vara religion, utan källan till värderingar om mening kan påträffas och stöpas i individens fysiska och själsliga liv. Meningen är alltså något som kommer inifrån individen, men reflektioner kring den görs med andra människor, och meningen handlar ofta om de saker vi inte har kontroll över själva. Exempel på saker vi som individer inte har kontroll över och försöker finna mening med är vad som sker efter döden, varför människor utsätter varandra för lidande och varför det finns sådana enorma orättvisor i världen. Inspirationen till meningskapandet behöver inte nödvändigtvis ske i direkt kontakt med människor, utan kan till exempel ske genom att läsa en bok eller se en film som skapar nya tankegångar hos individen.¹² Vad vi uppfattar som meningsfullt är föränderligt och pågår bara i nuet, därför är det en ständigt pågående process hur vi formar vår mening, och vi utsätts ständigt för nya frågor och perspektiv att ta ställning till.¹³

Vi skapar oss begrepp om mening genom att tänja på våra tidigare uppfattningar om vad som är möjligt, och låter oss tro på det som betyder mest för oss.¹⁴ Edlund talar även om att människor gestaltar vad som är meningsfullt och meningslöst kroppsligen, och att även denna kommunikation är en del av individens meningsskapande, och är betydelsefull bland annat för att den är ordlös men också för att ”Människan har förmåga att handla så att det hon gör får konsekvenser för fler än henne själv.”¹⁵ Därmed är det individen säger och gör inte något som sker isolerat, utan jag som individ både påverkar och påverkas av andra i ett konstant utbyte. För den som studerar religionsvetenskap så förekommer sådana samtal både utanför och i undervisningen, dialoger som monologer, och genom dessa får studenterna ta del av vad andra finner värdefullt i livet vilket Edlund anser att vi inte kan låta bli att påverkas av.¹⁶

¹² Edlund, 28-29

¹³ Edlund, 164-165

¹⁴ Edlund, 168

¹⁵ Edlund, 90

¹⁶ Edlund, 166

4 Bakgrund

4.1 Religionsvetenskap på Södertörns Högskola

På religionsvetenskapsämnets hemsida beskrivs ämnet på följande sätt;

Med utgångspunkt i ett akademiskt, icke-konfessionellt och reflekterande perspektiv vill religionsvetaren beskriva, analysera och tolka religiösa föreställningar, uttryckssätt och handlingar. För att göra detta krävs både inlevelse och kritisk analys. Religionsvetenskapen innefattar således både samhällsvetenskapliga och humanistiska perspektiv. Eftersom religionsvetaren ofta studerar traditioner som inte är hennes eller hans egna, är det särskilt viktigt att tydliggöra vad som påverkar och influerar ens egna perspektiv och tolkningar. Religionsvetenskapen blir så ett vågspel där de egna synsätten sätts på prov i en ständig växling mellan "egna" och "främmande" perspektiv.¹⁷

David Thurfjell, som är lektor vid Södertörns Högskola, beskriver religionsstudierna som en start på en resa genom otaliga livsvärldar och intellektuella positioner som skiljer sig från sin egen. Genom att göra det lär man sig inte bara att bättre förstå andra och olika sätt att vara människa, utan även kännetecknen och historia om sitt eget sätt att vara i världen. Thurfjell beskriver ämnet som organiserade studier av ”annanhet”(otherness).¹⁸

Thurfjell presenterar tre specifika regler för religionsvetenskapen på SH; *Den första* är att det inte finns något perspektiv som betraktas som default, utan alla studenter måste på samma premisser göra ett intellektuellt försök att distansera sig från sin egen hållning samt identifiera och reflektera över sin egen förförståelse som de tar med sig till undervisningen. *Den andra är* att för att religionsvetenskapen ska fungera som en öppen plattform är det viktigt med icke-konfessionalism och icke-normativitet. Det är inte religionsvetenskapens uppgift att på något vis utvärdera, bedöma eller lämna bidrag till religionen. Att det inte finns någon religiös utbildning eller fakultet vid SH underlättar enligt Thurfjell att upprätthålla denna regel. *Den tredje* är en acceptans för metodologisk perspektivism, att studenterna kan lämna sin personliga tro och värderingar utanför seminariediskussionen. De uppmuntras istället att tänka utifrån andra ramverk som att de accepterade premisserna perspektivet bygger på, poängen är att försöka se på fenomen ur någon annans perspektiv. Det blir enligt Thurfjell som en slags

¹⁷ <http://webappo.web.sh.se/religion>

¹⁸ Thurfjell, David, "Religionswissenschaft and the challenge of multi-religious student groups" i Steven Engler och Michael Stausberg (red.), *Crisis and Creativity: The Changing Faces of Religious Studies Programs*. (2011, under utgivning)

intellektuell lek där studenten utmanas att förstå ett annat sätt att tänka och resonera genom att positionera sig inom ett annat perspektiv.¹⁹

4.2 Livsåskådningsbegreppet

Ett centralt begrepp i uppsatsen är livsåskådning och därför skall jag närmare klargöra vad som menas. När jag använder mig av begreppet så syftar jag på människans idéer och funderingar kring hur världen är uppbyggd, och människosynen är en väsentlig del i livsåskådningen.²⁰ Där inkluderas tankar om universum och individen, från tankar om var livet kommer ifrån till hur vi som individer ska vara i världen, hur vi ska behandla andra människor, vad som är viktigt eller oviktigt för individen och om det finns något högre än människan. Livsåskådningen är alltså de uppfattningar och förklaringsmodeller individen har om sig själv och sin omvärld för att kunna leva i världen. Det är ett sätt för individen att tro att hen i alla fall bitvis förstår verkligheten, och sin egen roll i denna verklighet.

Livsåskådningsbegreppet har problematiserats och är därför inte helt enkelt att använda i ett akademiskt sammanhang. Lars Bergström har i sin artikel ”Om livsåskådningar” identifierat filosofiska problem med livsåskådningsbegreppet och ifrågasätter tanken om att individen står inför ett val mellan livsåskådningar och om individen måste ha en livsåskådning.²¹ Han menar att för att kunna ta ställning till en livsåskådning så måste man kunna avgöra om den är sann eller falsk, och han är tveksam till om det verkligen är ett val att välja en livsåskådning. Bergström skriver att vi kan tolka ordet ”välja” som att ”rangordna” istället, och därmed kan kanske individen avgöra vilken livsåskådning som passar honom.²²

Trots att begreppet kan vara problematiskt att använda, så kommer jag att utgå från detta i uppsatsen. Min främsta anledning är att begreppet är vedertaget i vardagligt språkbruk och att det inte är direkt knutet till något speciellt trossystem. När jag i början av arbete försökte använda mig av begrepp som ”andlighet” och ”religiositet” upptäckte jag snabbt problematiken med dessa eftersom de förknippades med religion och framförallt den kristna religionen. Livsåskådningsbegreppets påskinande av ”neutralitet”²³, exkluderar däremot inte

¹⁹ Thurfjell

²⁰ Bergström

²¹ Bergström

²² Bergström

²³ Eftersom begreppet är populärt hos teologer så vill jag inte hävda att begreppet är neutral och icke-konfessionellt, även om det i ett vardagligt kontext är relativt neutralt.

personer från att delta i min undersökning på grund av att de inte identifierar sig som religiösa eller andliga. I min förförståelse, till skillnad från Bergströms, så har alla människor en livsåskådning, oavsett om de är kristna, ateister, muslimer, sikher, sekulära svenskar eller astrologer. Livsåskådningsbegreppet innesluter alla variationer som finns i individens sätt att se på världen utan att exkludera dem som säger att de inte tror på något, och begreppets inkluderande är mitt främsta argument för att använda det i uppsatsen. Livsåskådningen betraktar jag även som en pågående process som formas under hela individens liv, och under olika delar av livet kan individen omarbota vad hen ser som meningsfullt respektive meningslöst i tillvaron.

4.3 Tidigare forskning

Den tidigare forskning som har störst relevans för min egen är Anders Bäckström rapport ”Att förändras av utbildning” om religionsvetarprojektet där syftet var att studera faktorer vid en religionsvetenskaplig²⁴ utbildning som kan tänkas bidra till en trosbearbetning och trosutveckling hos studenterna. I projektet deltog 31 slumpvis utvalda studenter som intervjuades 3 gånger under sin studietid.²⁵ Bäckström skrev rapporten om religionsvetarprojektet, som tog sin början 1978 och publicerades 1991, för Uppsala Universitet. Trots rapportens ålder så är rapporten den mest utförliga studien av trosutveckling hos studerande vid teologisk utbildning och har därför signifikans för min studie. Bäckström ser att det finns ett samband mellan studier, praktik och i vilken mån individen är nöjd med att bedriva sitt yrke.²⁶ Han fann att bland studenter som vid utbildningens början kände sig säkra på utbildnings- och yrkesvalet så går det att se att de efter utbildningen var nöjda med utbildningen och kände sig väl förberedda för att praktisera prästycket. De studenterna var även de som upplevde mindre differens mellan teorin från utbildningen och det faktiska yrkesutövandet.²⁷ Studenter som däremot upplevde ett större glapp mellan teori och praktik var de som både i början av utbildningen och under dess var de studenter som var tveksamma över sitt studie- och yrkesval. Bäckström föreslår att detta kan

²⁴ Idag kallas den form av utbildning som Bäckström studerade för teologisk utbildning, och stämmer inte överens med den form av religionsvetenskaplig utbildning som bedrivs vid Södertörns Högskola.

²⁵ Bäckström, Anders, *Att förändras av utbildning?: om stabilitet och utveckling vid religionsvetenskaplig linje*, Uppsala universitet, Uppsala, 1991, 131

²⁶ Bäckström, 154

²⁷ Bäckström, 149-151

bero på att den senare gruppen av studenter ofta hade en mer kritisk inställning till prästyrets traditionella roll, och även ifrågasatte utbildningens diskurs.²⁸

Bäckström ser att det har skett en betydande kunskapsutveckling under utbildningen men att denna ej kan kopplas endast till utbildningen, utan deras livssituation visar sig vara det främsta skälet till studenternas upplevda utveckling. Huruvida utbildningen bidragit till studenternas utveckling är därmed oklart, kontakter och umgänge utanför utbildningsmiljön har en lika stor betydelse.³⁰ En tydlig trend i rapporten är att de studenter som vid utbildningens start förväntat sig någon form av utveckling är de som upplevt att de har utvecklats³¹. Även de studenter som studerat hel- eller halvtid är de som i högre grad angett någon form av trosutveckling i jämförelse med de som avbrutit utbildningen.³²

5 Undersökning och analys

Mina sex informanter har jag gett de fingerade namnen; Eli, Noa, Alex, Mika, Kim och Robin. Utifrån empirin har jag skapat kategorierna ”Undersökning av livsåskådning, att tro eller att inte tro”, ”Begreppsutveckling”, ”Människosyn”, ”Meningsskapande” och ”Förståelse och utveckling”. I den första kategorin redogör jag kortfattat för hur informanterna beskriver sin livsåskådning för att i senare kategorier presentera och analysera resterande empiri.

Användandet av gudsbegreppet utgår från när studenterna själva använt ordet i intervjuerna, och för en kontinuitet i texten använder jag ”Gud” och inte ”gud”, utan att försöka tolka vilket värde studenterna lägger hos begreppet.

5.1 Undersökning av livsåskådning, att tro eller att inte tro.

Här kommer jag kortfattat redogöra för hur informanterna beskriver sin livsåskådning och sina tankar kring hur de tror eller inte tror utan att analysera dessa. Jag har frågat informanterna om hur de skulle beskriva sin livsåskådning, om de tror på Gud samt om de anser sig tillhöra någon religiös tradition.

När jag ber informanterna definiera sin livsåskådning så väljer Robin, Mika och Kim att definiera sig som kristna, dock av olika anledningar. Både Kim och Robin ser sig kristna som

²⁸ Bäckström, 152

³⁰ Bäckström, 300-301, 334

³¹ Bäckström, 298

³² Bäckström, 288

en följd av att de är födda i den kristna traditionen, och Robin tror att hen troligen varit lika nöjd med sin tradition om hen fötts i en muslimsk eller judisk tradition. Hen tycker alla religioner i slutändan handlar om samma sak; att man ska vara en god människa. Hen kan inte redogöra för var det innebär att vara kristen, utan väljer att inte definiera begreppet vidare än att hen tror på Gud eller något likvärdigt Gud. Robin anser att hen inte reflekterat speciellt mycket över sin livsåskådning, utan att det bara är något som är där och att hen i sinom tid får se vad det utvecklas till. Mika är också född inom en kristen tradition, men uttrycker inte att just det är speciellt viktigt för hur hen ser på sin egen livsåskådning. När Mika påbörjade de religionsvetenskapliga studierna var det i syfte att försöka definiera sin tro och urskilja vilken tradition hen ville följa. Hen ser sin livsåskådning som sin uppfattning om hur världen är uppbyggd, och känner inget behov att söka vidare efter svar. Mika är nöjd med att tro på Gud och den helige ande, men påpekar att tron på Jesus inte finns hos henom. Kim beskriver sin syn på världen som icke-materialistisk i betydelsen att det finns mer i världen än de saker vi fysiskt kan se och ta på. Informanten säger att hen dras till den mysticistiska delen av religion, som hen beskriver är där hen utgår från att det finns saker vi inte kan veta, förstå eller få svar på.

Eli säger att hen tror på humanismen, mänskliga rättigheter och individens ansvar för en bättre gemenskap. Angående frågan om tro på Gud tycker hen att det är en mycket svår fråga, och problematiserar istället gudsbegreppet. Hen ser det som en fråga om att välja sida, om hen ska vara kreationist eller ska tro på naturvetenskapen och naturlagarna, om det är naturen som är Gud eller om Gud är en mänsklig gestalt som styr naturlagarna. Eli tar dock inte ställning eller väljer någon av dessa sidor.

Noa tror att hen plockat ihop vad hen kallar för en "livsåskådningskorg" som innehåller otroligt små saker och bitar som Noa känner att hen inte kan förklara med att det inte är tro. Hen hade en period då hen var mycket intresserad av vad hen kallar "ockulta saker", och tror att en del av några av bitarna i hens livsåskådning kanske kommer därifrån. Även om Noa inte vill beskriva sig som ateist så säger hen att hen varken tror på Gud eller är religiös. Alex beskriver sin livsåskådning som kringflackande, och att hen försökt tro på Gud men inte riktigt lyckats. Hen kallar däremot konstuttrycket för sin religion, vilket jag kommer ta upp närmare i nästa avsnitt.

5.2 Begreppsutveckling

Om studenterna har utvecklat sin förståelse av olika begrepp under studierna är en uppgift som behöver studeras under en längre period, men utifrån Peterssons teori har jag funnit att två av studenterna upplever att de själva utvecklat sin förståelse, och att en tredje är i processen. Mika och Alex visar tendenser till att ha utvecklat hur de förklarar och definierar begrepp, och båda har funnit en slags tillfredsställelse som ett resultat av begreppsutvecklingen eftersom den tillåter dem att inkludera fler faktorer i begreppen och att de därmed inte är lika begränsade som de var av sin tidigare uppfattning.

Mika hade tidigare uppfattningen om att det var nödvändigt att definiera sin livsåskådning och att det fanns fem välavgränsade, i form av världsreligionerna, alternativ att välja mellan, och började läsa ämnet för att hitta vilken religion som hen skulle välja. Hen har genom studierna frångått den uppfattningen och fått en bredare förståelse om vad som innefattas i religions- och livsåskådningsbegreppet. Hens uppfattning om religionsbegreppet var tidigare att det var något man valde och även att det var ett permanent beslut. Petersson anser att de nya kunskaperna studenten konfronteras med kan ändra studentens förståelse för begreppet, och det har det tydligt gjort i Mikas fall.³³ Kunskap om den pluralism som finns inom till exempel buddhismen har enligt Mika gjort hen tryggare i ”sin egen flummighet”, eftersom hen genom detta fått upp ögonen för att det egentligen inte finns något sätt som är rätt eller fel när det gäller hur eller vad hen själv tror på. Mika har skapat sig en bredare förståelse av religions- och livsåskådningsbegreppet, vilka fått fler dimensioner än vad hen hade tidigare.

Alex har genom att bredda sin definition om vad som är gudomligt eller evigt funnit konstuttrycket som något likställt med Gud. Genom att Alex fått inblick i att det finns åtskilliga vägar och metoder att definiera Gud eller motsvarande på i olika traditioner så har hen utvecklat sin egen definition på vad som är gudomligt för honom. Från att ha försökt tro på Gud men inte lyckats så definierar Alex nu konstuttrycket och dansen som sin religion. Förståelsen för gudsbegreppet samt hans egen definition för det har blivit mer differentierad, vilket troligen har påverkats av de olika perspektiv på gudsbegreppet som prövats under kurserna. Alex väljer att använda Guds- och religionsbegreppen för att beskriva sin livsåskådning, istället för att byta ut begreppen så har hen vidgat definitionen av dem. Genom att utveckla förståelsen för begreppet Gud och inkludera nya meningar så visar Alex liksom

³³ Petersson, 192

Mika tendenser till att ändra sin förförståelse för begrepp som visar sig ha stor signifikans för dem. I Mikas fall har det gjort honom mer trygg i att inte behöva ha en definition av sig själv, och i Alex fall har det låtit honom betrakta ett uttryck som är meningsfullt för honom som en form av religion. I båda fallen har en mer differentierad förståelse för olika begrepp blivit viktigt för vad informanterna beskriver som sitt eget välbefinnande. De har genom att överskrida och tänja på ramarna de hade tidigare så har de gett sig själv möjlighet att tro på något som är meningsfullt för dem, vilket Edlund menar är en del av individens meningsskapande.³⁴

Även om Noa inte lika konkret har utvecklat något specifikt begrepp, har hon däremot börjat reflektera över sina egna mönster och att hon kanske har vad Noa beskriver som en ”livsåskådningskorg”, där det finns bitar som hon inte riktigt kan förklara med att det inte är tro. Hon har genom ämnet fått nya perspektiv på sin egen livsåskådning, även om hon själv känner att det är en process som precis har startat. Detta kan vara en början på en begreppsutveckling hos Noa, osäkerheten som utbildningen ger exemplifierar vad Petersson ser som en normal process i en vuxens begreppsutveckling. Den osäkerhet Noa upplever kring vad som kan vara en livsåskådning och vad som är att tro, kan vara ett resultat av de nya perspektiv Noa fått om företeelserna. Enligt Petersson kommer Noas tidigare uppfattning att modifieras som en följd av de nya perspektiven hon har tagit till sig, och hon kommer att uppgradera sin förståelse av religions- och livsåskådningsbegreppen.³⁵ Noa har även liksom Alex och Mika har tänjt på gränserna över vad hon kan tänka sig att tro på, och börjat skapa sig en uppfattning om vad som är meningsfullt för henne i nuet.

Varken Robin, Eli eller Kim visar i intervjuerna några tendenser till att reflektera över att de uppfattar något specifikt begrepp annorlunda nu än tidigare. Däremot så finns det mönster av att några studenter ändrat sin syn på till exempel religiösa människor, vilket jag tar upp i ”Människosyn”.

³⁴ Edlund, 168

³⁵ Petersson, 187-188

5.3 Människosyn

När det gäller inställningen till andra människor, framförallt vad informanterna kallar för ”religiösa människor” så beskriver flera att de ändrat sin uppfattning. Eftersom synen på andra människor är betydande för individens interaktion med världen så utgör den en väsentlig faktor i livsåskådningsbegreppet.

Både Noa och Alex påpekar att de tidigare anammat vad de beskriver som en mer negativ syn på religion, det vill säga att de fått bilden av religion som något icke önskvärt av sin omgivning eller familj. Alex säger att hen så här i efterhand ser att hen haft en extremt negativ inställning till religiöst liv, människor och organisationer innan hen började läsa religionsvetenskap. Hen som tidigare dömt ut Svenska Kyrkan har idag en mycket positivare inställning till framförallt Stockholms Stift och dess verksamhet. Även Mika, som tidigare haft en bild av kyrkan som inskränkt har ändrat sin uppfattning om dem när hen fått mer inblick i framförallt Stockholms stift, men påpekar att hens tidigare arbete bidragit till den ändrade uppfattning. För Alex del så har studiebesöken varit väldigt givande, de har för Alex visat det mänskliga som hen beskriver det, att det är människor i relationer och inte bara en organisation eller institution. Robin och Noa ser studiebesöken som mycket givande i undervisningen. Robin säger att hen i och med dem kommit i kontakt med religiösa människor och samfund på ett sätt som hen tidigare inte gjort. Dimensionen av att möta de religiösa individerna vid studiebesöken ter sig viktig för informanterna, de skapar sig lättare en uppfattning om hur det kan uttrycka sig att vara praktiserande troende. Noa tycker att lärarens tydliga poäng med att de inte var där för att kritisera gjorde att hen kunde förstå betydelsen på ett helt annat sätt än när hen tidigare gjort liknande besök i syfte att studera vad hen då kallade för en sekt. Att gå in med förutsättningen att bara studera människorna och inte värdera dem är en förutsättning i religionsvetenskapen, och det gör det lättare för studenterna att förstå hur till exempel en frikyrklig person förhåller sig till sin församling och Gud. Studiebesöken tenderar att visa studenterna individerna och sätter även in fysiska personer och praktiker i en kontext som kan fördjupa förståelsen av praktikerna. Genom observationen på studiebesöken skapar sig studenterna utifrån Peterssons modell och begreppsutveckling en mer differentierad modell än vad de skulle kunna tillgodogöra sig från endast klassrumsbaserad undervisning.³⁶ Effekterna på studenterna av både studiebesöken och klassrumsbaserad undervisning pekar på att studenterna påverkas av de nya perspektiv de

³⁶ Petersson, 191-195

konfronteras med och som resultat av dessa omvärderar sin tidigare förförståelse de hade för religiösa människor, vilket bekräftar Edlunds teori om att vi inte kan undvika att påverkas av andra människor.³⁷ I studiebesöken förekommer inte bara samtalet som kan påverka studenterna, utan studenterna tar även del av en ordlös kroppslig kommunikation när de möter människorna i de olika församlingarna. Edlund menar att denna ordlösa kommunikation är mycket betydelsefull, och den ger troligen studenterna en djupare insikt och förståelse för fenomenen de iakttar och hur de religiösa människorna för sig kroppsligt i rummet. De religiösa människornas, liksom andra människors, handlingar påverkar inte bara dem själva, utan de förmedlar något till andra människor runt omkring sig.³⁸

Eli nämner inte att hans bild av religiösa människor på något vis ändrats, men däremot så poängterar hen att hen inte har några problem med människor som ber eller är troende. Men med reservation för att Eli inte uppskattar om individer påpekar hans fel och brister och att hen är en dålig människa för att de inte tror på samma sak. Eli tror dock på att dessa problem kan lösas med en dialog där frågor om varför personen tycker att en ska vara på ett visst sätt kan diskuteras. Självt ser sig Eli som fördomsfri och försöker att inte döma andra människor, även om de inte har samma syn på livet eller åsikter. Eli visar inte på samma berördhet av studiebesök och andra fenomen i undervisningen, utan pekar bara på att hen tyckte filmen ”The Secret” som visades i undervisningen var märklig. Hen ställer sig kritisk till vad hen kallar ”enkla lösningar”, vilka presenteras i filmen och tycker att de är konstiga. Eli ställer sig kritisk till budskapet som förmedlas i filmen om att människor har positiva och negativa energier och att en ska bara sända ifrån sig positiva energier så går allt bra för en.³⁹ Hen tror inte riktigt att det är så enkelt att lyckas och ha det bra, utan ser mer att en behöver göra något för att ha en chans.

5.4 Meningsskapande

Hur studenterna formulerar vad som är meningsfullt är olika, och studenterna har utan att jag frågat dem vad som är meningsfullt tagit upp saker som är betydelsefulla för dem.

För att människan har ett behov av att förstå det abstrakta så tror Kim att vi skapar Gud till vår avbild. Däremot har hen svårt att förstå hur något absolut som Gud ska kunna tilldelas ett

³⁷ Edlund, 166

³⁸ Edlund, 90

³⁹ ”The Secret” är en film som förmedlar att positivt tänkande och ”the Law of Attraction” är hemligheten för att nå framgång, lycka, hälsa, mm. Enligt filmskaparna.

kön, som i de flesta fall är manligt. För Kim är det meningslöst att försöka placera in Gud i vad hen kallar ”djuriska kategorier”, det har ingen relevans för hens egen gudsuppfattning. Kim identifierar sig själv som katolik, och den katolska traditionen är starkt präglad av en patriarkal struktur som Kim väljer att gå utanför genom att hävda att Gud är könlös. Kim söker dock mening på annat håll än från den katolska traditionen, till exempel läser hen mycket om buddhismen. Hen ser inte något problem med att kombinera traditionerna och att ta till vara på det hen ser meningsfullt för sitt personliga bruk, utan anser att religionerna i grund och botten har en gemensam kärna; att vara en god människa. Kim skapar sin egen mening med inspiration från olika håll och väljer ut de delar hen gör till sina egna. Hens uppfattning om vad som är meningsfullt kommer inifrån Kim själv, vilket stämmer överens med Edlunds teori om att vi skapar vår mening inifrån, men inspireras av faktorer utanför oss. Kim finner även mening i att gå in i sig själv och uttrycka tacksamhet inför Gud. Denna tacksamhet uttrycker Kim till exempel genom att på kvällarna prata med Gud, dock förtydligar hen att det inte handlar om bön. Det viktiga för Kim är inte om Gud hör henom eller ej, utan det som betyder något är att hen går in i sig själv och att det hjälper hen att fokusera när det finns mycket att klaga på i livet. Syftet med Kims samtal med Gud är inte att ha en kommunikation, utan de är för hens inre välbefinnande och de ger hen nya perspektiv på tillvaron. I likhet med Kim så tror Mika på Gud och kan uppleva en slags relation med Gud. En skillnad är dock att Mika inte känner något behov av att kommunicera med Gud på det vis Kim gör. Mika beskriver däremot att hen kan känna en starkare gudsnärvaro när hen är till exempel i ett kyrkorum i anslutning till begravning, dop eller bröllop. Hen poängterar dock att hen inte tror att Gud är där, men att det får hen att tänka mer på Gud och bli andligare själv. Mika tror även att när en äldre släkting till hen dog så fick denna träffa Gud.

Informanterna Alex och Noa uttrycker att de försökt tro på Gud, men inte riktigt lyckats. Både beskriver fenomenet att inte kunna tro på Gud som något negativt. Alex har dock genom att bredda sin definition om vad som är gudomligt eller evigt funnit konstuttrycket som något likställt med Gud. Alex beskriver att hen bedrivit ett sökande efter vad som är meningsfullt. Samtidigt som hen säger att hen inte känt något tomrum, så beskriver hen att det religiösa uttryck hen hittat fyller upp ett behov som till exempel skolan eller andra faktorer inte kunnat tillgodose. Alex beskriver att hen känner sig ledsen över att inte tidigare hittat det uttrycket och den religiösa samvaro hen nu känner i dansen, och tror att det är något som faktiskt saknats i hens liv. Hen talar om att det viktiga är att hitta något som är meningsfullt för en själv och att en tar sig tid och utrymme att ägna sig åt det som ger en mening. Genom att läsa

ämnet har Alex fått insikt i hur viktig den existentiella dimensionen är och börjat ge denna mer utrymme som en process hen inte kan välja bort. Edlund menar att vad vi finner meningsfullt och meningslöst i nuet inte behöver vara samma sak i framtiden, och för Alex är det i nuet dansen som är som mest meningsfull för honom. Den existentiella meningen går utanför språket för Alex, hen talar om hur Ingmar Bergmans sista ”sommarprat” i radio 2004⁴⁰ där Bergman i förväg hade frågat lyssnarna om var musiken kommer från berörde Alex. Och att Alex ser konstuttrycket som sin religion går även det utanför språket, vilket tyder på att Alex finner och skapar mening så kallad ordlös kommunikation som Edlund hävdar har en viktig del i individens meningsskapande. Både konstuttrycket och dansen är metoder för individen att kroppsligen gestalta vad som är meningsfullt och meningslöst för dem, och båda dessa är mycket meningsfulla för Alex, vilket bekräftar Edlunds teori om vikten av den kroppsliga gestaltningen.⁴¹ För Alex så finns det ett ”evigt värde” i konstuttrycket eftersom det är något som funnits i alla tider hos alla människor och exemplifierar fenomenet med grottmålningar.

Till skillnad från Alex som känner att hen ändå funnit ett uttryck för religion och att hen kan tro på något, så anser Noa att det saknas något inom honom för att kunna tro på Gud. Noa gör liknelser med att det saknar pusselbitar, en plus- eller minuspole eller andra komponenter som hen tror finns hos människor som kan tro. Att inte kunna tro upplevs som något negativt av Noa, som både är fascinerad av religion och är något avundsjuk på religiösa människor eftersom de har något som hen inte kan känna. Även om Noa varken tror på Gud eller är religiös vill hen ej sätta någon etikett på sig själv genom att kalla sig för ateist.

Noa har som ett resultat av religionsundervisningen fått upp ögonen för vad hen kallar ”de existentiella frågorna”. En fråga som Noa berör ofta under intervjun är vad *meningen* är, och vad hen menar med detta är otydligt men det hen kallar *meningen* är något mer än människans rent biologiska syften som att fortplanta sig. Även tankar om att vad som skulle kunna finnas när människan dör inkluderas i Noas funderingar om vad *meningen* är. Framförallt har frågan om det finns någon *mening* eller något efter jordelivet för till exempel barn som utnyttjats under en längre period och sedan mördats berört Noa. Hen tycker att det måste finnas något mer för dem än det där livet, och ser det som viktigare än att det eventuellt skulle finnas något

⁴⁰ Programmet sändes i Sveriges Radio P1 2004-07-18, för mer om programmet gå in på <http://sverigesradio.se/cgi-bin/p1/sommar/host.asp?date=2004-07-18>

⁴¹ Edlund, 90

mer för hen själv när hen dör. Tanken om att det inte finns någon *mening* upplevs som skrämmande av Noa, men samtidigt så kan hen inte tänka sig vad *meningen* skulle kunna vara. Noa påverkas starkt av de perspektiv som presenteras på så vis att det både skapar en ångest hos honom över att inte kunna besvara vad *meningen* är, och att hen känner en längtan efter att kunna känna ”det där” som religiösa människor känner. Frågan om det finns någon mening men livet är oklart för honom, och Noa säger att hen tidigare gärna skjutit bort och undvikit dessa frågor eftersom hen tycker de är svåra. Men Noa säger att de religionsvetenskapliga studierna tvingat honom att börja fundera över dem, eftersom hen som religionsvetenskapsstudent hela tiden presenteras med vad andra individer anser att *meningen* är. Frågan känns både relevant och problematisk för Noa, som kämpar med om det finns något mening med vårt materiella jordeliv. Hen tror inte att det finns något efter det, men hen säger att det är för att hen inte vet som hen inte kan tro att det finns något, det vill säga att hen inte kan säga att det är så eller så om hen inte vet att det faktiskt är så det är. Men hen känner att hen inte kan veta vad som händer efter döden, att ingen kan veta det, och vill gärna tro på att det är något mer än att en bara ligger där och är död. Edlund skriver att det vi kallar *meningen* ofta handlar om saker vi inte har kontroll över, och Noas oro över vad som händer efter döden är ett exempel på något vi som människor inte kan ha kontroll över.⁴² Att inte kunna tro verkar skapa en otrygghet i Noa som vill ha svar på vad som är meningsfullt och meningslöst, men inte riktigt funnit några svar ännu. Vad som är meningsfullt respektive meningslöst för individen är enligt Edlund föränderligt, och hon beskriver det som en ständigt pågående process genom livet.⁴³ Hen är mitt uppe i en meningssökande process och känner sig väldigt ambivalent och kan inte riktigt ta ställning i frågorna, men funderar mycket över dem och känner även en frustration över att inte direkt ha några svar. Som Edlund resonerar så kan individen inte låta bli att påverkas av andra individer, och detta stämmer överens med Noa eftersom alla de perspektiv och meningsmodeller hen presenteras av skapar nya tankebanor och får informanten att fundera över sin egen hållning.⁴⁴

Robin anser att religionen har relevans för alla människor, även om de inte är troende. Hen säger att världen vi lever i är formad av kristendom, och även om vi anser oss vara sekulära så påverkas vi hela tiden. Den påverkan är många omedvetna om enligt Robin, som ser att vid katastrofer så vänder sig svenskar till kyrkan eller religion för att söka svar eller mening med

⁴² Edlund, 28-29

⁴³ Edlund, 164-165

⁴⁴ Edlund, 166

vad som skett. Robin menar att religion handlar i slutändan om samma sak; att vara ”en god människa”, och tror att ”allt kommer tillbaka till en i slutet oavsett vilken religion en tillhör”. Eli har i likhet med Robin en uppfattning om att det handlar om att vara ”en god människa”. Det är viktigt för Eli att vara glad, positiv och trevlig, och hen försöker bemöta människor lika utan att döma eller dra alla över en kam, och att inte heller avskärma sig från någon på grund av att hen tycker de är konstiga eller har en annorlunda samhällsposition. För både Eli och Robin så handlar att vara ”en god människa” om tanken att individens handlingar har konsekvenser för fler än individen själv, vilket Edlund menar är en del av att vi inte kan låta bli att påverkas av andra människor. Interaktionen med andra människor är väsentlig i vad Eli och Robin kallar för en god människa, det handlar mycket om hur individen behandlar andra individer och att de som individer ska behandla andra som de själva vill bli behandlade. De båda eftersträvar på olika vis att vara god mot andra eftersom det i slutändan påverkar dem själva, och sätter sig därmed in i Edlunds modell om att människor påverkar och påverkas genom sina och andras handlingar. Varken Eli eller Robin är isolerad som individer, och strävar efter att deras handlingar skall ge goda konsekvenser, både för dem själva och andra.⁴⁵

Eli känner inte att hen behöver välja någon livsåskådning, men säger att det finns så många sätt att se på religion och livsåskådningar att hen nog kan ”skala av” och hitta en som passar henom själv, även om Eli säger att hen själv inte gjort detta ännu. Eli uttrycker dock inte en saknad efter en livsåskådning eller tro på samma vis som Noa och Alex, utan är mer bekväm med att tro på de humanistiska värden och mänskliga rättigheter hen finner viktiga. Varken Robin eller Alex visar några indikationer på hur de skapar sina uppfattningar om vad som är meningsfullt och meningslöst, men båda fokuserar på värden som har med vad en skulle kunna kalla en god människa.

5.5 Förståelse och utveckling

Mika berättar att hen känner sig tryggare i sin egen ”flummighet” som ett resultat av hens studier. Hen har fått upp ögonen för hur många religioner samt variationsrikedomen inom dem genom sina studier, och att studierna har väckt funderingar hos henom. Mika säger att hen börjar fundera över hur hen ser på saker genom alla sina studier, även de som inte var religionsvetenskapliga, och att hen försöker hitta saker att fästa sig vid när hen läser. Mika tar upp att när hen läste om religionsfilosofi så kändes det naturligt att själv börja fundera över hur hen såg på saker och ting, till exempel om hen tror att Gud är god. Mika har innan

⁴⁵ Edlund, 90

studierna också funderat över sin egen tro och sin ställning i existentiella frågor, Noa hade däremot inte riktigt förväntat sig att ämnet kunde påverka henom så pass som hen upplevt. Noa berättar att hen nu i efterhand önskat att de religionsvetenskapliga kurserna haft någon varningstext som indikerade att studierna kunde få studenterna att börja grubbla. Genom att tänka utifrån andra ramverk i vad Thurfjell kallar en intellektuell lek så har Noa börjat reflektera ur nya perspektiv och framförallt fördjupa sig i hur hen själv förhåller sig.⁴⁶ Noa har märkt att hen börjat tänka i nya banor i och med studierna, främst så ser Noa att momentet där studenterna fick intervju varandra om deras livsåskådning var mycket givande och att Noa nu märker vilka som inte varit med på just det momentet. Den delen av undervisningen när studenterna får ta del av andra livsåskådningar och samtidigt fundera över vart de själv står har gjort Noa medveten om att hen kan ha små bitar som hen inte riktigt kan förklara. De bitarna skulle enligt Noa kunna vara tro, de går i alla fall i hens tycke inte att förklara bort med att det inte är tro. Även här kan vi se att Edlunds teori om att vi skapar oss uppfattning om vad som är meningsfullt och meningslöst genom ett utbyte med andra människor, Noa har troligen blivit mer medveten om sin egen hållning genom dialogen med andra människor.⁴⁷

Robin säger att hen bildat sig en del uppfattningar genom att plugga, hen vill dock inte påstå att uppfattningarna ändrats som ett resultat av studierna. Robin ställer sig kritisk till teorin om att hen själv kan påverkas av studierna, och vill inte göra någon koppling mellan sin egen utveckling i relation med studierna, utan ser de mer som fristående. Även om Edlund poängterar att vi i samtalet med andra skapar oss uppfattningar om vad som är meningsfullt och meningslöst så betyder det inte att individen är medveten om denna process.⁴⁸ Robin, liksom andra människor, påverkas av andra människor, men hen anser sig inte ha påverkats av den religionsvetenskapliga utbildningen och visar inte heller några tecken på att ha börjat reflektera mer på grund av utbildningen. En uppfattning Robin poängterar är att hen inte tror att det finns några religiösa konflikter utan anser att alla konflikter är politiska även om de ofta kan få ett religiöst skimmer kring sig. Hen tycker även det är viktigt att förstå vad religion har för påverkan på vårt och världens samhälle.

Alex beskriver att hen fått upp ögonen för vad hen kallar den existentiella dimensionen i livet, som tidigare inte haft så hög prioritet. När vi talar om utveckling så tror Alex att hens

⁴⁶ Thurfjell

⁴⁷ Edlund, 166

⁴⁸ Edlund, 166

förändring till att prioritera den existentiella dimensionen återspeglar en förändring inom henom själv. Hen ser även att den existentiella dimensionen av livet inte varit prioriterad hos hen tidigare, att den inte riktigt får utrymme att komma till uttryck trots att den egentligen gör det. Hen tror att hen umgås mycket i kulturkretsar påverkat hens livsåskådning, eftersom det inte riktigt funnits utrymme för frågor om religion där. När jag talar med Kim om utveckling så säger hen att hen hade rätt bra förkunskaper och därav inte direkt känner att hen påverkats eller utvecklats av utbildningen. Däremot tror Kim att hen fått nya perspektiv.

6 Resultat och diskussion

6.1 Sammanfattning

Tre av studenterna beskriver att de var troende i studiernas början, och en av dessa anser sig har utvecklat sin tro. Tre studenter var ej troende, men två har utvecklat sin livsåskådning genom att utveckla livsåskådningsbegreppet vilket resulterat i att en av dem idag ser sig som troende. När det gäller Peterssons begreppsutvecklingsprocess så kan vi hos två av informanterna se att de utvecklat begrepp kring sin livsåskådning, framförallt begreppen ”Gud” och ”religion”. En tredje informant tenderar att ha påbörjat en begreppsutvecklingsprocess genom att reflektera kring sin livsåskådning och hur denna skall definieras. De tre resterande informanterna visar inte några tendenser till begreppsutveckling, men relaterar ej heller mycket till sin tidigare förståelse. Detta bekräftar delvis Peterssons teori om att förståelsen för ett begrepp utvecklas till en mer differentierad modell, vilket de gjort hos 2 informanter. Men det bekräftar även att studenten inte ändrar de grundläggande fundamenten i sin åskådning. Alla informanter utom två beskriver att de har utvecklat sin syn på religiösa människor till en mer positiv, studiebesöken till olika församlingar är starkt bidragande enligt informanterna, dock inte enda bidragande faktorn eftersom en informant nämner sitt tidigare arbete. Vad som ligger bakom studenternas meningskonstruktion varierar, men gemensamt är att studenterna skapar vad som är meningsfullt för dem inifrån sig själv med inspiration från faktorer utanför, vilket bekräftar Edlunds teori om att vi formar vår uppfattning om vad som är meningsfullt och meningslöst i kontakt med andra människor. Vi kan även se att det Edlund kallar en ordlös kommunikation i form av kroppslighet har en del i meningsskapandet, framförallt hos en informant. Det finns tydliga tendenser i materialet att studenterna påverkats av de olika perspektiv studierna presenterat, men inte på så vis att de

anammatt dem utan mer att de börjat reflektera över sitt eget perspektiv och egna definitioner när de får nya kunskaper om religion.

6.2 Resultatdiskussion

Här presenterar jag svaren på mina frågeställningar och diskuterar dem i koppling till bakgrunden och den teoretiska bakgrunden.

Den första frågan jag ställer till materialet är ”Vilka delar av sin livsåskådning reflekterar religionsvetenskapsstudenterna kring?”. Till att börja med så har jag funnit att studenterna relaterar livsåskådningsbegreppet till frågor kring Gud och religion, vilket jag kommer att problematisera senare. Informanterna Eli och Robin säger att de inte reflekterat speciellt mycket över sin livsåskådning och gör inte heller detta vid intervjutillfället. Däremot så har Robin reflekterat över sin människosyn, vilken inkluderas i min definition av livsåskådning som uppfattningar och förklaringsmodeller som individen har om sig själv och sin omgivning. Människosynen är en väsentlig del i livsåskådningen enligt Bergström⁴⁹, och utifrån den definitionen så har Robin reflekterat över sin livsåskådning även om hen inte själv anser det. Även Eli har reflekterat över sin egen roll i interaktionen med andra människor, och hur hen försöker vara för att vara en ”god människa”. Därmed finns en reflektion kring livsåskådning hos Eli, även om informanten själv inte väljer att definiera den som detta. Att människosynen är en viktig del av studenternas livsåskådning tydliggörs av att alla studenter utom en talar om sin människosyn. Vad som ligger mest i fokus när det gäller människosynen hos Mika, Noa och Alex är deras förändrade bild av vad de kallar för ”religiösa människor”. Informanterna tar upp hur de tidigare haft en negativ uppfattning om religiösa människor men som ett resultat av studierna och mötet med religiösa människor både blivit mer toleranta och förstående. Detta visar på en begreppsutveckling hos studenterna om hur de ser på religiösa människor, eftersom de tidigare beskriver att de haft en rätt negativ bild av dem och nu har fått en mer differentierad och mångfacetterad bild av just religiösa människor, vilket i sin tur bidragit till en positivare bild.

En annan genomgående livsåskådningsfråga hos informanterna är Gud, om de tror eller inte tror på Gud, vad Gud är och om deras relation till Gud. En majoritet av informanterna, 4

⁴⁹ Bergström

stycken, säger att de tror på Gud. Att reflektera kring frågan om Gud finns och vad Gud då skulle vara är en del av begreppsutvecklingsprocessen enligt Petersson, och särskilt informanten Alex visar exempel på att hen utvecklat sin förståelse av begreppet Gud genom att bredda begreppet till att inkludera det som är viktigt för informanten. Att försöka finna sin inställning till Gud är även en del av Edlunds teori om individens meningsskapande process, där informanterna försöker avgöra om specifikt Gud är meningsfull eller meningslös för dem. Endast en av informanterna reflekterar inte kring vad Gud är men säger att hen tror på Gud. Troligen har denna informant, Robin, redan en tydlig uppfattning av Gud och sin tro på Gud och har därför inte heller frångått eller reflekterat över denna, vilket avviker från Peterssons teori om begreppsutveckling om att nya kunskaper ofta får studenter att utvidga sin förståelse när de beskriver ett begrepp som i Robins fall är Gud. Däremot visar det på att Peterssons teori om att den egna förförståelsen sätter ramarna för hur mycket studenter tar till sig av utbildningen. Robin säger att hen inte kan definiera Gud, och gör inte heller några ansatser till att försöka fundera över vad begreppet innebär för honom.

Det finns tydliga tendenser till att studier av religionsvetenskap på Södertörns Högskola bidragit till att studenterna i studien börjat reflektera över sin egen livsåskådning, vilket delvis besvarar min andra fråga; ”Finns det tendenser till att studenterna har börjat reflektera över sin livsåskådning genom studierna, och hur visar sig detta i så fall?” Som jag skrev inledningsvis i resultatdiskussionen så har alla informanterna reflekterat över sin livsåskådning om jag tillämpar min definition av begreppet, även om två informanter själva inte anser att de reflekterat över frågan. I min definition av begreppet så syftar jag på individens idéer och funderingar kring hur världen är uppbyggd och deras människosyn.

Alla studenterna har alltså reflekterat över någon del av sin livsåskådning i anknytning till studierna utifrån min definition av begreppet, och i Thurffjells mening så ska religionsvetenskapliga studier ska bidra till att studenterna reflekterar över sig egen hållning och prövar nya perspektiv. Jag kan därmed konstatera att Thurffjells ambitioner för ämnet är uppfyllda, och som en följd effekt av detta bekräftas Edlunds teorier om individens meningsskapande och Peterssons om begreppsutveckling. I meningsskapandet så skapar andra människors ord, handlingar och värderingar nya tankegångar hos individen, och individen kan inte heller låta bli att påverkas av andra människor och helt isolera sig från dem. Uppfattningen om vad som är meningslöst och meningsfullt skapas i relation till andra människor, och i religionsvetenskapliga studier så är andra individers uppfattningar och värderingar ständigt närvarande. Att dessa är närvarande kan även leda till en

begreppsutveckling hos studenterna när de får ny information om olika begrepp, och det finns exempel på utveckling av begreppen "Gud" och "religion" hos två informanter och en början till begreppsutveckling hos en informant. Tendenserna jag vill utpeka som exempel på att studenterna reflekterar över sin livsåskådning är alltså att de har funderat över hur de ser på andra människor, att de har försökt definiera Gud och religion, att de skapat sig nya uppfattningar om vad som är meningsfullt samt att de har funderat över sin egen roll i världen. Det går dock inte med säkerhet att fastställa om det är specifikt de religionsvetenskapliga studierna som skapat nya tankebanor hos studenterna, även om jag ser detta högst troligt med tanke på hur Thurffjell beskriver ämnet. Det bör tas i åtanke att de informanter som inte själva anser att de reflekterat över sin livsåskådning lägger ett annat värde i begrepp än vad jag gör i min definition, vars problematik jag kommer att diskutera i avslutningen.

Om vi bortser från min definition av livsåskådning, vad är det då som påverkar att två av informanterna inte reflekterat i lika hög grad över sin livsåskådning under intervjuerna? En övergripande orsak kan givetvis vara att min roll som intervjuare som påverkat informanterna på något vis, eller att jag inte har ställt "rätt" frågor, och framförallt att jag som forskare inte varit tillräckligt tydlig med vad jag inkluderar i livsåskådningsbegreppet. Om vi bortser från de faktorerna så kan vi återgå till Peterssons teori om att studentens förförståelse avgör hur mycket av studierna som studenten tar till sig. Om vi föreställer oss att Eli och Robin innan studierna hade en tydlig uppfattning om sin livsåskådning och religion så bekräftar dessa två Peterssons tes om att studenter som har en säker bild av sin begreppsuppfattning och livsåskådning tenderar att bibehålla denna även under och efter studierna, vilket dessa informanter i hög grad gjort. En annan förklaringsmodell kan vara det mönster som Bäckström identifierade hos teologistudenterna; att de som förväntar sig någon form av livsåskådningsutveckling är de som tenderar att uppleva en sådan. Eli och Robin intresserade sig inte för ämnet i syfte att skapa sig en bild över vilken religion de skulle välja, vilket Mika gjorde. Mikas förväntan på att hen skulle finna något form av svar i studierna kan ha bidragit till att hen idag känner sig tryggare i sin livsåskådning, medan att varken Eli eller Robin förväntade sig något liknande inte heller upplevt någon utveckling. För att en sådan slutledning ska ha någon form av validitet bör det göras en mer utförlig studie bland religionsstudenter idag eftersom Bäckströms studie gällde teologistudenter.

Även om det inte med säkerhet går att fastställa att det är just de religionsvetenskapliga studierna som bidrar till att tre av informanterna reflekterar mer över sin livsåskådning så är det troligt att studierna gör det av flera skäl. Det första skälet är det ramverk Thurffjell beskriver att lärare vid Södertörns Högskola utgår från; att undervisningen är icke-konfessionell, att ingen livsåskådning ses som default och att studenterna ska kunna lämna sina egna åsikter och sin egen tro utanför seminariediskussionen. Detta ramverk för undervisningen har gett tre av informanterna en djupare insikt i sitt eget meningsskapande, i sin livsåskådning och bidragit till en begreppsutveckling. Det finns benägenhet att bekräfta Edlunds teori om att vi skapar våra uppfattningar om vad som är meningsfullt respektive meningslöst i interaktion med andra människor, och att individen inte kan låta bli att påverkas av andra människor.

Peterssons teori om begreppsutveckling samt Edlunds om hur individen skapar existentiell mening går in i varandra. Två informanter visar exempel på att de skapat sig en ny tanke om vad som är meningsfullt och meningslöst genom att utveckla hur de ser på olika begrepp. Edlund hävdar att vi inte kan låta bli att påverkas av andra människor och den går samman med Peterssons tanke om att det skapas en osäkerhet hos oss när vi presenteras med nya perspektiv om hur till exempel begreppet vetenskap definieras. Där kan vi koppla in Edlunds tanke om att vi skapar oss nya uppfattningar genom att tänja på gränserna för vad vi trodde var möjligt tidigare. Genom att kombinera dessa teorier har jag funnit att studier av religionsvetenskap på Södertörns Högskola har för dessa sex informanter i hög grad inneburit att de tenderar att reflektera över sin livsåskådning.

6.3 Avslutning

Här diskuterar jag idéer för framtida forskning samt problem som uppstått under arbetets gång. Ett intressant fenomen som framkommit i studien är att informanterna Noa och Alex uttrycker det som ett problem att de inte kunnat tro eller inte tror på Gud. Vad är det som gör det önskvärt att kunna tro? Noa beskriver det som att hen är felkonstruerad och därför inte kan tro, medan Alex har omdefinierat guds- och religionsbegreppet för att kunna inkludera det som hen tror på. Båda är uppväxta i sekulära familjer utan någon stark anknytning till religion utan mer en avståndstagande attityd har funnits i deras hem, därför kan vi troligen utesluta att de fått med sig en normativ uppfattning och att en ska tro på Gud hemifrån. Detta fenomen skulle vara intressant att forska vidare på i framtiden.

Mitt syfte med att använda livsåskådningsbegreppet för att det inte var kopplat till någon specifik religion eller trossystem blev problematiskt i studien eftersom det visade sig att studenterna relaterade detta till religion eller tro på någon form av Gud. Därmed så urholkades syftet med användningen av begreppet för min del. För att tydligare få en uppfattning och undvika missförstånd bör livsåskådningsbegreppet delas upp i olika fragment som undersöks enskilt. Exempel på sådana fragment kan användas i framtid forskning är människosyn, vad individen ser som meningsfullt respektive meningslöst och hur individen förhåller sig till något större än människan (till exempel Gud, energier, änglar, naturlagar eller karma).

Som jag nämner i metoddelen så skedde urvalet av mina 6 informanter utifrån hur många poäng religionsvetenskap de läst samt att de var bland de första som hörde av sig för att delta i studien. Troligen så fick jag därmed tag i de informanter som var mest entusiastiska för att tala om sin livsåskådning, och som också kanske hade mest funderingar kring denna, vilket i sin tur kan ha påverkat utfallet av studien. Det visar sig dock inte på empirin eftersom tre av informanterna var av åsikten att de eller deras livsåskådning påverkats utav utbildningen, även om de visade tendenser till detta. En fråga som är relevant att ställa är om mitt utfall av undersökningen är representativ för alla studenter av religionsvetenskap på Södertörns Högskola. Svaret är både ja och nej. Ja för att studien visar på en tendens som uppenbarligen finns hos studenterna på Södertörns Högskola, nej på grund av studiens omfång och för att studien kan ha lockat till sig just de studenter som har funderat över sin livsåskådning. Det bör även poängteras att detta är en fallstudie och att jag inte har ambitionen att generalisera mitt resultat på samtliga studenter av religionsvetenskap på Södertörns Högskola. Trots att det är svårt att generalisera utifrån en fallstudie så kan mitt resultat ha relevans för framtida forskning inom ämnet, framförallt om hur vi påverkas av andra människor och utbildning när vi skapar vår existentiella mening. Jag har nu sett att utbildningen har en viss påverkan på informanterna och att den berör vissa studenter djupare än andra. Värt att poängtera igen är att studien redogör för sex stycken enskilda informanter, vilka inte valts ut slumpmässigt utan valts ut på grund av sin entusiasm för att delta i studien. En studie där ett slumpmässigt urval bland religionsvetare på Södertörns Högskola skett kan ha gett ett annat utfall, men även där finns risken att endast de som reflekterat eller funderat över sin livsåskådning tenderar att delta. Däremot finner jag att utfallet av min studie har ett värde eftersom den visar på en tendens hos religionsvetestuderanter på Södertörns Högskola, då det i dagsläget inte

finns aktuell forskning om religionsvetenskapsstudenters livsåskådning och ämnets eventuella påverkan av denna. Jag hoppas att mina resultat kommer att prövas och att uppsatsens ämne kommer utforskas närmare i framtiden.

7 Käll- och litteraturhänvisning

7.1 Källor

Intervju 2010-11-08

Intervju 2010-11-10

Intervju 2010-11-18

Intervju 2010-11-25

Intervju 2010-11-29

Intervju 2010-12-02

7.2 Elektroniska källor

Bergström, Lars, *Om livsåskådningar*. Filosofiska Institutionen, Stockolms Universitet, <http://www.philosophy.su.se/texter/livsaskadningar.htm> (Hämtad 2010-12-20)

Sveriges Radio P1, Sommar, Stockholm, 2004-07-18, <http://sverigesradio.se/cgi-bin/p1/sommar/host.asp?date=2004-07-18> (Hämtad 2010-12-28)

Södertörns Högskola, Religionsvetenskap, Stockholm, 2010-04-23, <http://webappo.web.sh.se/religion> (Hämtad 2010-11-19)

”The Secret” *The Secret Film Synopsis*, <http://www.theseecret.tv/synopsis.html> (Hämtad 2011-01-10)

7.3 Litteratur

Bäckström, Anders, *Att förändras av utbildning?: om stabilitet och utveckling vid religionsvetenskaplig linje*, Uppsala universitet, Uppsala, 1991

Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Studentlitteratur, Lund, 2000

Edlund, Lena, *Att fånga det flyktiga: om existentiell mening och objektivitet*, Teologiska institutionen, Uppsala universitet, Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2008,Uppsala, 2008

Petersson, Gunilla, *Begreppsutveckling genom imitation, generell assimilation och differentiering: hur studenters uppfattningar förändras över tid i en akademisk utbildning*, Univ., Diss. Stockholm : Univ., 2002,Stockholm, 2002

Thurfjell, David, "Religionswissenschaft and the challenge of multi-religious student groups" i Steven Engler och Michael Stausberg (red.), *Crisis and Creativity: The Changing Faces of Religious Studies Programs*. (2011, under utgivning)